

ezt az üressé vált formát, és világdramát terem. Megszünteti a lengyel történelem különösségét, és bekapcsolja a történelem mitológikus általános világába. Ezzel megszünteti a tragédia lehetőségét is. A történelemben eltűnnek a célképzetek, a semmibe foszlik a teológia, marad az örök lejátás/lejátásodás, eluralkodik a mítosz, poétikailag a legenda veszi át a dráma helyét. Ezért mozdul Wyspianski művészete a színháztól a könyvdráma felé, még akkor is, ha megállapítható, hogy elképzelései mindig színháziak, jelenetese, helyzetteremtése, retorikája abszolút színpadi (operai). Ebben látom Wyspianski kopernikuszi fordulatainak másik elemét: a nem tragikus történelmi legenda megteremtésében.

Akkor hát: mit jelenthetne a magyar dráma számára? Láttuk Wyspianski termékeny dialógusát a lengyel hagyománnyal. A magyar drámában fordítva történt minden. Nálunk nem volt semmiféle dialógus kiérlelt életművek között, szerves drámafejlődés nyomait sem lelhetjük irodalmunkban. Egy minden tekintetben szervesen, végtelenen, véletlen eredményeket hozó drámairodalom – ugyan mit is kezdhetne Wyspianski mítosztelt, „mélylengyel”, ugyanakkor világdramák sorát megalakító drámaöntözésével; egy olyan drámairodalom, amely még a saját hagyományait sem tudta megteremteni?!

Akkor hát: mit kellene hogy jelentsen?! Nagyon sokat.

A naturalizmus kora lejárt. Az apró detailrajzok életszagú szociológikuma eluntat. A színpad öblös hangú rétorai, néptanítók és népboldogítók, az Eszme nagy izmú atléta közneveltséget keltenek. A pártszervevények szítását átengedjük a sportcsarnokok látogatóinak. Látni kívánnánk történelmünket nagyszerű, látomásos képekben avagy a gúny kétségbeesett szatírájában. Odafordulnánk ama hanghoz, mely „utálatosnak, szerelmesnek” merete nevezni nációját. Adorációval fogadnánk azt, aki visszahelyezné jogaiba a képzelt szabadságát a színpadon is, aki nem gondolná öncsaló módon, hogy létezik valami külön magyar sors, de aki úgy lenne magyar, hogy sokkal inkább antimagyar, és aki úgy lenne antimagyar, hogy sokkal inkább magyar.

Mi lenne hát Wyspianski titka a mai Ma-

gyarországon? Saját, a HAMLET-ről szóló tételét variálva („Lengyelországban Hamlet titka ez: mit lehet Lengyelországban – gondolni”): mit lehet Magyarország – elképzelni.

Bán Zoltán András

SALMAN RUSHDIE: SZÉGYEN

Fordította Falvay Mihály
Európa, 1989. 415 oldal, 56 Ft

Három nővér vajúdik apja halálos ágyán, hogy közös szégyenüket, Omár Hajjam Sakilt világra hozzák. Ismeretlen apától, de egyszerre három anyától születni szokatlan esemény, még ebben a „nem egészen Pakisztán” nevű országban is. Omár, a marginális hős gyermekkorát a kincsekkel és kacatokkal teli, világtól elzárt labirintus-házban tölti, ahova a külvilág csak termékeiben jut be egy speciális ételliften keresztül. A kíváncsi gyermekből voyeur felnőtt lesz, aki egész életében e szövevényes mesefolyamban sodródik.

Új családok titkaiba avat be ezután a szerző. Egybefonódó epizódokban meséli el a gyorsan kövülő időt, a sagákká merevedett elrettentő eseményeket. A fő szálak Reza Haider, a katonai hódító, és felesége, Bilkisz közeli rokonságában bonyolódnak. Iszkander Harappa, Reza majdani ellenfele, Karacsiban, a „hásabanya-metropolisban” ül vad tivornyákat barátjával, az orvosá lett Omárral. És a szégyen, mint a szű, lassan szétrágja hőseink lelkét. Asszonyaik szégyenkeznek helyettük, ők sorvadnak véletlenül, észrevétlenül a szörnyű bűnöktől.

Hieronimus Bosch tablói kelnek életre itt, ahol több autodaféra való vér folyik, ocsmány, sőt obszcén leírásokkal fűszerezve, féktelen orgiákkal, korrupcióval és a Korán meggyalázásával együtt. Rushdie szerint a szégyen természetes levegője Kelet. Mondhatni, itt tömény a levegője.

Machiavelli írja – akit Rushdie nem véletlenül idéz többször is –, hogy „aki az erényt keresi, maradjon a magánéletben”. Ebben a történetben a magánélet sem tartja be az iszlám álam erkölcsi normáit. Omár jó húsz évvel fia-

talabb öccsét – akit ő soha nem látott – leendő apósa, Reza Haidar lövi agyon. Bilkisz Haidar kisebbik lánya nem a férjétől fogant. Ugyanez a lány botránnyosan megy férjhez, majd termékenysége (27 gyermek) miatti székelyében felakasztja magát. Reza nagyobbik lánya, Szufija Zinobia már születésekor elpirult székelyében, hisz „rossz csoda”-ként nem a várt fiú utód jött személyében a világra. Omár Hajjam, a hipnotizőr orvos beteges szerelmében feleségül veszi a gyermeteg, skizofrén lányt, noha nem teszi (mert nem teheti) aszszonyává.

A bűvös-bűnös mese akkor kezd valóságosabb történetté alakulni, amikor a „nem egészen Pakisztán” elnyeri függetlenségét. De a tiszták földjén Pekkávisztán lakói, a vétkesek élnek. Reza Haidar államcsínnel Harappa helyére tör, és – egy, ha úgy tetszik, koncepció per után – Iszkandert kivégzik.

Nem nehéz ráismerni Ali Bhutto (Harappa) és Ziaul Hak (Reza Haidar) személyére. A történelmi mesében azért Reza-Ziaul hamarabb elbukik, mint a valóságban, a szerző fantáziája ama csalafinta étellift titkos késpengéivel végezteti ki. (Rushdie történetírását hitelesen folytatván, ma Benazir Bhutto „dicsekedhet” Harappa leányának, a „Bádogbugyogós Szűz” Ardzsumandnak szerepével.) A regény sokáig bűjtött főalakja a szárnalmas Szufija Zinobia lesz, a Székelyen végső inkarnációja, aki pulykákon kezdett kibelezési tudományát embereken tökéletesíti. Ítéletosztó Sárkányként pusztítja népét, s utolsó erejével Omárnak, ennek a modern Sancho Panzának fejét is kicsavarja.

A SZÉGYEN Carpentier művét, A FÉNY SZÁZADÁT juttatja eszembe, bár Rushdie-nak nem sikerült elérnie Carpentier mágikus realizmusát. Itt a „csodás való” felszínesebb, a mese túl baljós és rémes, a történelmi valóság néha túl homályos. Nem a mesés Kelet egzotikuma, a couleur locale kábít, hanem egy álteokrata állam korrupszája és mesterséges ideológiája. Viszont az író mesterien finom és néha rejtett szimbólumokkal és ellentétekkel dolgozik: Bilkisz szemfedői, Iszkander feleségének, a magányba száműzött Ráinak vállkendőkbé himzett székelytörténetei, Omár Hajjam névazonossága a hajdani nisapuri költő-tudóssal, vagy éppen a Harappák szülőhelye, Mohendzso Daro, az ókori kultúra romvárosa.

Ahogy Omárnak három anyja, úgy Rushdie-nak három hazája van. Indiában született, Angliában él, Pakisztánban lévő családját gyakran látogatja. Az 1983-ban publikált SZÉGYEN-be mozaikszerűen építi be ezeket a látogatásokat, politikai-ideológiai narratív magyarázatként. Ironikus, groteszk, néha élvezetesen komikus stílusa, a jól megírt apró epizódok, az egész szatíra azt tükrözi, hogy a szerző otthonának vallja ezt a székelyen teli országot, melynek népe tisztább, mint diktátorai.

Salman Rushdie hírnevét már AZ ÉJFÉL GYERMEKEI-vel megszerezte, de fokozni nem a SZÉGYEN-nel (bár a Shame-Fame szójáték ráilene) hanem legutóbb megjelent botránnyos bestsellerével, a SÁTÁNI VERSEK-vel tudta. Tehát: várjuk a SÁTÁNI VERSEK-et.

Föld Márta

OLVASÓJEL

Kányádi Sándor: *Sörény és koponya*
Csokonai Kiadó, Debrecen, 1989. 180 oldal,
70 Ft

Csupán emlékezetemre támaszkodva aligha tudnám pontosan megmondani, hányadik önálló könyve Kányádi Sándornak a SÖRÉNY ÉS KOPONYA, amelyet mostanában adott ki Debrecenben a frissiben alakult Csokonai Kiadó, a költő hatvanadik születésnapjának a köszöntésére. De az biztos, hogy az irodalomban való feltűnése, tehát az 1950 óta eltelt négy évtized alatt, az udvarhelyi Nagyalambfalváról, székely paraszti környezetből kivált költő nevének jelentése – vagy ha költőiben akarunk fogalmazni: *holdudvara* – támadt az időben. Határokon innen és határokon túl, de még a diaszpórában is, a magyar vers olvasóinak a szemében és tudatában Kányádi Sándor a nemzetiségi sorsban élő erdélyi magyarság reprezentatív költője korunkban. Neve nem pusztán irodalomtörténetileg is fémjelzett esztétikai erényei révén híresült el magyarvilágszerte és joggal, de valamiképpen „árúvédej” is. Nem úgy, ahogyan ezt a kifejezést eredetileg – költő, verse és a kor viszonyának kifejezésére – József Attila meghonosította az